

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра педагогіки і психології

*ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ*

Збірник наукових та науково-методичних праць
кафедри педагогіки і психології
Криворізького державного педагогічного університету

Випуск 1

Кривий Ріг
2002

8. Р а н ш б у р г Й., П о п п е р П. Секреты личности: Пер. с венг. - М.: Педагогика, 1983.

9. С у х о м л и н с ь к и й В. О. Вибрані твори: У 5-ти т.- Т. 1 - К.: Рад. пік., 1976.

ВИХОВАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЛЮБОВІ ДО РІДНОГО КРАЮ ЗАСОБАМИ ПРИРОДНИХ ЕТНІЧНИХ СИМВОЛІВ

І. Г. Любар

Успадкування учнівською молоддю духовних надбань українського народу, формування в молоді особистісних рис громадян української держави є одним із головних завдань сучасної школи. Виховання в неї громадянських і патріотичних якостей розпочинається з формування любові до рідної землі, свого народу, природи батьківського краю. Це відповідає дидактичному правилу: „від відомого до невідомого”, „від окремого до загального”. Як зазначає відомий вчений – біолог Д.І.Трайтак, „добре вивчивши навколишню культуру, легше зрозуміти природу не тільки свого регіону, а й країни в цілому” [1, 103].

Першопочаткове ознайомлення дітей з природою в школі відбувається в першому класі при вивченні предмета «Я і Україна». Діти дізнаються про неживу і живу природу, про сонце, різні пори року, повітря, вітер, воду, ґрунт, рослини і тварини. Знахідкою підручник „Я і Україна” як для 1 так і для 2 класу є те, що усвідомити дітям природознавчий матеріал допомагає народна педагогічна мудрість: оповіді, загадки, приказки, заклички, лічилки, фрагменти казок і дитячих пісень тощо. Їх уміле використання плекає в дітей вшанування об’єктів природи, відчуття гармонії природи і людини, одухотворення її:

„Мати моя, водо моя!

Мати – водиця, мати – водичко!

Умий доні (синочку) личко” [2, 62], [3].

Проте можливості уроку є обмеженими, і розширити їх можна шляхом позакласної роботи. У молодших класах це відбувається здебільшого в парках, скверах, на узліссі, на околиці міста, річки, ставка, в лузі, що здійснюється у формі гурткової роботи, екскурсій, прогулянок, ігр-подорожей, свят з нагоди приходу весни, прильоту птахів, природоохоронної роботи: доглядом за рослинами, охороні зелених насаджень дворів, вулиць, надання допомоги тваринам у природних умовах.

Ознайомленню із ставленням українців до рідної природи, її краси, значення в житті народу допоможе молодшим школярам заочна подорож, присвячена рослинам – етнічним символам України, „Люби зроду рідну природу”.

Цей захід спрямований на те, щоб діти ознайомилися з рослинами-символами України в ігровій ситуації-подорожі по ріднокраю. Проте, його матеріал можна використати з певними змінами і при проведенні екскурсій, прогулянок, конкурсів юних природолюбів, у гуртковій роботі тощо.

Форма заходу: „Гра – подорож”

Тема: Люби зроду рідну природу.

Мета: ознайомити дітей з етнічними символами рідної природи-деревами, кущами і травами, показати їх матеріальну й духовну цінність в житті українців і цим виховувати бережливе ставлення до рослин, любов до рідної землі, України.

Обладнання: кетяги калини, котики верби, віночок із барвінку, гілочки верби й тополі, кора дуба, жолуді. Тематична виставка дитячих малюнків, репродукція картин, записи українських пісень, література про рослини. Діти одягнені в українське національне вбрання. Портрет Т.Г.Шевченка.

Хід заходу:

Учитель: Любі діти! Сьогодні ми відправляємося в подорож по рідних місцях Криворіжжя, щоб ознайомитися з рослинами нашого краю.

Ви вивчали на уроках, що є різноманітні рослини – і велетенський дуб і невеличка запашна фіалка. Рослини дають людям дари природи: зерно, насіння, коренеплоди, з яких виготовляють

олію, печуть хліб, цукор, овочі, фрукти, будівельні матеріали, з них виробляють одяг, папір, музичні інструменти, ліки. Але головне значення рослин полягає в тому, що вони виділяють кисень, яким ми дихаємо, очищають повітря.

Усі рослини треба шанувати, берегти, бо люди не можуть обійтися без них. Є рослини особливо улюблені українським народом. Це рослини - символи, які уособлюють Україну, супроводжують все життя українців. Про них написано багато літературних творів, оспівано у піснях, творах мистецтва, фольклорі, вони служать нам у побуті, є скарбницею здоров'я. То ж давайте з ними познайомимось. Відправляємось у подорож.

Діти імітують поїздку в туристичному автобусі „Краєвид”.

Перша зупинка „Дубовий гай”.

Учитель: Діти, ви бачите могутні дерева, з товстими стовбурами, міцним гіллям. Це дуб, який споконвіку користується глибокою шаную нашою народу.

Наші предки слов'яни, вважали дуб священним, космічним деревом, яке існувало до початку світу. Вони уявляли, що коли не було ще ні неба, ні землі, а тільки море, то посеред того моря ріс дуб. На ньому сиділи двоє голубів, які й створили світ. Отже, дуб є деревом життя.

А що ви знаєте про дуб?

Учениця: Дуб у житті українців символізує могутність, міцність нашого життя. Ось чому на весіллях молодим бажають: „Дарую дуба, що в діброві, будьте дужі та здорові”. У народних піснях дуб уособлює молодого козака: „Ой чого ж ти, дубе, на яр похилився, молодий козаче, чого зажурився” [4, 37].

Дуб в українців виступає символом вірності подружнього життя. Існує такий вислів: „Дарую два дубочки, щоб жили в парі, як голубочки”.

Учитель: А зараз ми проспівали пісню „Ой у полі два дубки”.

Дуб має велике господарське значення і як будівельний матеріал, і як засіб народної медицини й харчової промисловості. Але основне значення дуба – це окраса наших лісів, гаїв, міських парків. Він символізує нашу незборимість, життєстверджуючу

силу українського народу.

Друга зупинка „Тополина”.

Учитель: Зверніть увагу, який у тополі стовбур, гілля, висота дерева. Подивіться, де росте тополя? Що ви можете розповісти про неї?

Тополя – найістотніша прикмета тієї сільської картини – ідилії, що її малював Т.Г.Шевченко.

Учениця читає уривок з твору Т.Г.Шевченка „Тополя”.

По діброві вітер віє,
Гуляє по полю,
Край дороги гне тополю
До самого долу.
Стан високий, лист широкий
Марно зеленіє,
Кругом поле, як те море
Широке синіє...

Учень: Тополя росте на узбіччі доріг. Колись вона служила орієнтиром запорозьким козакам, чумакам, подорожнім. Часто біля могил забитих козаків, воїнів росли тополі, як символ пам’яті й невмирущості народу.

Як символ рідної землі, Батьківщини оспівана тополя у відомих рядках В.Симоненка:

І якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі.
Стануть над тобою, листям затріпочуть,
Тугою прощання душу залоскочуть.”

Учениця: Тополя – міфологічний образ давніх слов’ян. Ще до теперішнього часу в окремих місцях України збереглося свято тополі, на якому дівчата гадають про свою долю. Воно відзначається наприкінці весни.

Обиралася найстрункіша дівчина, якій підв’язували угору над головою руки до палиці. На них навішували хустки, стрічки, намисто. Прибрану таким чином дівчину водили селом, полем, лугом, співаючи.

Стій тополенько,
Стій, не розвивайсь.
Буйному вітроньку
Не піддавайсь.

Учениця: Серед рослинного світу тополя – найбільш виразний і вражаючий її жіночий символ. Мотив перевтілення дівчини в тополю дуже й дуже поширений в українському фольклорі й поезії:

Отак тая чорнобрива
Плакала, співала...
І на диво серед поля
Тополею стала.
Не вернулася додому,
Не діждала пари –
Тонка, тонка та висока,
До самої хмари.

Учитель: Отже, діти, ми дізналися багато нового про тополю, але окрім дуба й тополі є ще інші рослини - символи України. Давайте продовжимо нашу подорож.

Наступна зупинка „Вербна”.

Учитель: Поміркуйте, чому так назвали цю зупинку?

Учень: Це місце зветься вербним тому, що тут у пониззі ростуть верби. У нашій місцевості найбільш поширеною є верба біла, а також – лоза, з якої плетуть різні кошики, тини, плоти, виготовляють меблі. Вербна вважається у нас святим деревом. Перед Великоднем у Вербну неділю святять вербу, освячені гілочки вважаються оберегами полів від граду, ними обкурюють хату від хвороб, кладуть у купіль немовляти. Освяченими різками б’ють один одного діти й дорослі, в першу чергу тих, котрі не сплять. Б’ють і промовляють:

Не я б’ю, верба б’є.
За тиждень – Великдень.
Будь великий, як верба,
А здоровий, як вода,
А багатий, як земля!

Вважалося, що верба давала силу, здоров’я і багатство.

Першими поспішали вернутись додому з вербою пасічники. Освячену вербу зберігали за образами

Учениця: Вербами українці обсаджують береги річок, ставків, левади й греблі. Поширеними були тини з верболозу. Наш великий поет Т.Г.Шевченко у поемі „Причинна” показав, що Дніпро і верба нероздільні:

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилі підійма.

Верба для українців – символ живучості. Якщо встромити гілочку в землю, то виросте дерево. З давніх часів верба використовується для лікування людей, для цього використовують кору, бруньки, молоде листя, суцвіття.

Наступна зупинка „Калинова”.

Вчитель: Що ж то, діти, вздовж берега р. Саксагань червоніє? Так це ж калина, найбільш улюблена в народі рослина-кущ. Про калину складено дуже багато легенд, оповідей, пісень, казок, поезій. Скажіть, а хто знає легенди про походження калини?

Перший учень: Одна з них виникла в часи боротьби українців з турками. Дівчину Марину завойовники зобов’язали вивести їх з лісів на дорогу. Проте дівчина не покорилася ворогам і завела їх у непрохідні хащі, де вони й загинули. Але перед своєю загибеллю султан велів стягти Марині голову. З її крові виросла червона калина.

Другий учень: У давні часи на Україну постійно нападали турки і татари. Вони грабували й нищили все на своєму шляху, а дівчат і хлопців забирали в ясир (полон). Одна з дівчат Калина втекла з полону, але тікаючи зачепилася за дерево своїм червоним намистом. Воно розсипалося по землі червоними намистинками. Дівчину-красуню піймали вороги і відправили в неволю, де вона й загинула. А з розсипаних намистинок виросли кущі з червоним ягідками, які були названі Калиною.

Учитель: Калина – це символ землі, отчого краю, батьківської хати. Образ червоної калини став символом української жінки, її долі. Калина - оберіг народу. У народній

пам'яті Калина – Україна. Століттями надихала український народ на боротьбу за свою незалежність пісня:

Ой у лузі червона калина похилилася. –
Чогось наша слава Україна зажурилася.
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо.

Дуже часто зустрічаємо образ калини у творчості поетів, письменників.

Т.Г.Шевченко оспівав калину у багатьох своїх поезіях:

Зацвіла в долині червона калина
Ніби засміялась дівчина-дитина.

Калина в народному житті берегиня, яка захищає оселю, людей від усяких нещасть. Ось чому українці її садили у кожному дворі, біля кожної хати. Дітям наказували не ламати цвіту калини.

Калина, як і інші рослини-символи України, повертає людям здоров'я. Її кору використовують як кровоспинний засіб, квіти вживають для лікування золотухи, запарюють як чай і п'ють при простудному кашлі, гарячці. З ягід люди варять киселі, варення, джеми, п'ють сік.

Діти, а які ви знаєте пісні про калину. Давайте заспіваємо одну з них. (Діти виконують пісню „Ой у лісі калина”).

Наступна зупинка „Барвінкова”.

Учитель: У садах на околицях міста росте улюблена рослина українців – барвінок. Це багаторічна вічнозелена трава, її часто звуть хрещатим барвінком через те, що від кореня стебла відходять у різні боки, утворюючи хрест. До ґрунту невибаглива, затінку не боїться, мороз не зачіпає її зеленого листу. Дуже поширений у дубових та дубово-грабових лісах. Його називають по-різному: барвін, бар вінець, барвін-зілля, барвінок хрещатий, зеленка, могильник, бар віничок... Рослина щедро оспівана у фольклорній творчості, має багато символів. Центральна вулиця нашої столиці розташована на тому місті, де був колись барвінковий хрещатий яр і одержала назву від барвінку „Хрещатик”.

Учень: Здавна вважалося, що барвінок приносить щастя, довгий вік людям, тому в кожному дворі розвивався барвінок, і за

традицією його доглядали дівчата, яким, як вважалося, він дарує красу. Він ще був запорукою вірності, „вічності” кохання. Вінок дівчини-нареченої плели з барвінку, що говорило про її чистоту, вірність коханому.

Учениця: Барвінок символізує прихід весни. Це щедрий дарунок весни:

Да принесла я вам літечко,
Зеленеє житечко,
Да хрещатенький барвінок...

Барвінок супроводжує українця і в останню дорогу. Розростаючись на могилах, він символізує безсмертя людської душі.

Як і всі українські рослини-символи, барвінок використовується у народній медицині.

Учитель: Отже, діти, на цьому завершується наша подорож. Що нового ви дізналися? Так, ви познайомилися з рослинами-символами українців. Дізналися, де вони ростуть, що дають корисного людям, за що їх шанують. Але крім дуба, тополі, верби, калини та барвінку є й інші рослини-символи, з якими ви познайомитесь пізніше.

Домашнє завдання. Розповісти батькам про рослини-символи України. Якщо у вас у дворі, на дачі, на пустирі, на узбіччі доріг не ростуть ці рослини, то разом з батьками висадіть їх, і, в першу чергу, червону калину.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Т р а й т а к Д. И. Проблемы методики обучения биологии. – М., 2002.
2. Б і б і к Н. М., К о в а л ь Н. С. Я і Україна: Віконечко. Для 1-го кл. загальної освіти. шк.. – К., 2002.
3. Б і б і к Н. М., К о в а л ь Н. С. Я і Україна. Підручник для 2 кл. – К., 2002.
4. Н. М. А к у л о в а, В. Ю. Б о й к о, О. В. К у з ь м е н к о, І. В. М а т - в і є в с ь к а. Таємниці флори України. – К., 1996.